

Ina saltunza sin la suga el cagliom linguistic grischun

La survienta dalla uustria «Alpenblick» da Tenna empen romontsch

DAD ANDREAS CADONAU / ANR

■ Avon biabein 30 onns ei Maggie Pemberton sedecidda dad emperender romontsch. Dapi dus onns realisescha ella sia intenziun a moda autodidactica e cun sustegn dil manischnun digl auto da posta. La survienta dall'ustria «Alpenblick» a Tenna ci curtesciva ed atenta visavi als giavischs dalla clientella. Ed ella croda en egl ed ella ureglia. Igl accent da sia tschontscha tudestga lai specular viers ina derivonza eventualmein hollandesa, segir en ina direczion buca tudestga. E la donna ei buca la pli giuvna, ha ella sezza tardu pli tard, buca la pli guvna el mistreg dil survetsch gastronomic turistic el cantun Grischun dominau per regla da dunnas giuvnas oriundas da diversas naziunalitads. Enten pagar la consumaziun procura la survienta digl «Alpenblick» per ina sorpresa. Ella engrazia per consumaziun e viseta e giavischs aunc in empernevel gi, per romontsch. Cun ina bein formulada expressiun. «Il lungatg romontsch plai a mi e jeu emperdel a moda autodidactica duront miu temps liber». La cuorta explicaziun ha tunschiu per svegljar igl interess davart la derivonza e la veta dalla survienta da Tenna. In interess cuntentau in per gli pli tard ella sala dalla pensiu ed uustria «Alpenblick». Maggie Pemberton senumna la cameriera da Tenna ed ella deriva oriundamein dil sid dall'Engeltiara, dil contadi da Kent. Pli tard ha ella studegiu ad Oxford musica e cant. Ei serendida cul frar l'entschatta dils onns otgonda dil tschentener passau ella Svizra centrala per luvrar ella gastronomia. Gest la cuntrada entuorn il Lag dils quater cantuns ha impressiuau la giuvna musicista e survienta, ina cuntrada aunc oz ad ella fegz attaschada. Regularmei ein Maggie Pemberton e siu frar serendi en Svizra per luvrar ella gastronomia. Duront quei temps eis ella vegnida en contact

Sefatschenta cun il lungatg romontsch, Maggie Pemberton, duront la stad survienta ell'ustria da Tenna.

FOTO A. CADONAU

per l'emprema ga cun il lungatg romontsch a caschun dad ina viadi el Grischun. Il polygott d'antruras posseda la survienta da Tenna aunc adina. «Gia lu ci naschida l'idea dad emperder quei lungatg». Ei ha denton cuzzai in amen entochen che Maggie Pemberton ei se-

fatschentada pli da rudien cun la tschontscha romontscha e quei gest a Tenna, en in vitg gualser.

Grazia alla televisiun svizra

A Tenna ei la donna oriunda dall'Engeltiara setschentada grazia all'emissiu

dalla televisiun svizra che ha presentau il vitg ed ils habitonts gualsers en pliras emissiuins. Il resun ei staus grond e la viseta ell'ustria «Alpenblick» ei carschida marcant en consequenza dalla reclama. Igl ustier ei staus sfurzau da recrutar ulterier personal. Maggie Pemberton era gest alla tscherca da lavur via in portal d'internet per personal da gastronomia. «Jeu crel buca ton perschara da vegnir en in vitg talmein alpin». Tuttina plai quei ambient e la cameriera passenta gia la secunda stagiun egl «Alpenblick». Siu domicil principal sesanfla denton a Minca e la survienta circumscriba sia professiun per engaschi independent. Igl ei buca sempel da cavigliar tuttas activitads da Maggie Pemberton nugi sia biografia. Organista, scolasta da lungatg, organisatura da concerts, aurtura per numnar las activitads principalas actualas sper igl engaschi da stad ella gastronomia. La libertad professionala enconuscha denton siu prezi cun ina situaziun economica malsegira. «Magari sesentel jeu sco ina orobata, ina saltunza sin ina suga denton senza ina reit». Maggie ni Magdalena ha gia luvrau sco translatura per ina advocatura a Minca. En quella incumbensa ei las habilitads linguisticas englesas e tudestgas stadas tscherçadas e beinpagadas. La cuntentientscha da passentar ils gis en in biro avon in monitor ei buca stada gronda. Igl interess viers divers spazis dalla veta ein semanifesti continuadamein. Denter bia auter ha Maggie Pemberton frequentau ina scolaziun da saltunza classica ella vegliadetgna da 30 onns. Quei ambient dil sault ha ella definu per fegz dir. «A tgi ch'ei tras quella scolaziun e professiun fa nuozziun sterment ella veta». Las metodas d'instruziun e lavur dil coreograf, instradadas per contonscher las finamiras artisticas, ein buca stadas fegz humanas viers saltunzas e saltunzs. «Coreografs fan magari diever dad in instrumentarium dictatoriic e buca tuts surportan quei ci-

ma da luvrar.» Era il clima da luvrar ella gastronomia sedifferenziescha da menaschi tier menaschi. Relaziuns cun patrums e cun conlucers ein buca adina stadas semplas. La tratgas survidas al personal en certs loghens ein stadas da tiazza qualitat, las emperichuns da paga ein buca adina vegnidas ademplidas. Tonpli cuntenta ei Maggie Pemberton cun las relaziuns da luvrar e viver egl «Alpenblick» e cun ses patrums.

Sustegn dil manischnun digl auto da posta

La cameriera da Tenna quenta da turnar la stad proxima, era per cuntinuar cun la scolaziun da romontsch. Ils mieds d'instruziun paran empau pli vegls, la survienta ha acquistau els egl antiquariat. Via telefonin teidla Maggie Pemberton Radio Rumantsch. Sustegn retscheiva la scolara da romontsch dil manischnun digl auto da posta, Linus Lombriser. Magari sin tura postale entochen Tenna promova el las stentas linguisticas da Maggie Pemberton duront la pausa da caffè egl «Alpenblick». Principalmei pertuccont l'expressiun. Cui success sco ei para, la tschontscha romontscha dalla survienta tuna perschudent. Las activitads dalla cameriera da Tenna ein multifaras, denter auter scriva ella poesias en lungatg tudestg. E pertuccont il romontsch posseda ella elaras finamiras. Ella vul esser habla da crear ina poesia romontscha, buca semplemei per il pupi. Ina poesia per mauns dad ina cumposiziun. Pergei ella teidla cun atenziun la purschida dil cant romontsch al radio. E la cumposiziun «La sera sper il Lag» appartegn a sias melodias preferidas. En sia dimora en Surselva eis ella spert vegnida perschatta dalla relaziun dils romontschs viers igl agen lungatg. Mo era davart l'acceptanza dil grischun tudestg viers la tschontscha romontscha. Maggie Pemberton giavischsch empau dapli perschasiun ed engaschi dils romontschs per lu agen lungatg.

50 onns Televisiun Rumantscha

Ediziun da giubileum cumpara

■ (rtr) Ils 17 da favrer 1963 è vegni omess l'emprima emissiun rumantscha, il «Balcon tort». Per il 50avel onn da giubileum ha edì la Chasa Editura Rumantscha per incumbensa da RTR Radiotelevisiun Svizra Rumantscha ina publicaziun, che mussa cun istorgias, illustraziuns ed intervistas da persunas cumpigliadas il svilup e la lavur da pionier fin al medium dad oz. Quest cudesch descriva il svilup davent dals emprims impuls per realisar ina emissiun rumantscha fin als plans che han manà a las 100 uras emissiuins da televisiun rumantscha annualas d'ozendi. «Quest resultat è stà pussaivel mo grazia a la simbiosia da la cultura e politica, da la scola e societad», uschia Mariano Tschoner en il prolog. En 10 chapitels retschaiva il leccur invista a la lavur da lobi per il rumantsch, a la concepziun da las emissiuins, als divers formats d'emissiuins sco era in sguard prospectiv sin l'avegnir da RTR. Il cudesch cuntegna bleras ed interessantas illustraziuns; plinavant chatt'ins las survistas da tuttas emissiuins fin ussa, sco era da tutTAs collavuraturs e protagonistas. Il cudesch è per romantsch; a la fin da minga chapitel datti ina curta resumaziun per tudestg.

Istorgia culturala rumantscha

Madlaina Bundi ha scrit sco istorica diversas publicaziuns tar la istorgia sociala ed economica Svizra, tranter auter davart il moviment per la protecciun da la

patria e da la natira, sco era tar la politica d'ambient e da la cultura en il 20avel tschientaner. Bundi è partenaria e commembra directiva da hier+jetzt, ina chasa editura per cultura ed istorgia a Baden: «Cura ch'jau hai entschet cun il cudesch, hai jau pensà ch'i vegnia ina istorgia mediala, ina istorgia da la televi-

siun per ina minoritad linguistica. Pli profund ch'jau ma fatschentava ed era entras las intervistas èi vegni dar per mai, ch'igl è era ina impurtanta part da l'istorgia culturala rumantscha dals ultims 50 onns. Uschè bleras persunas han cooperà, uschè bleras istorgias sa splegan enturn il svilupps da las emissiuins.»

charas aspectaturas, chars aspectaturs

Il frontispizi dal cudesch «50 onns Televisiun Rumantscha».

MAD

Avertura dal center d'infurmaziun per l'integrasiun

■ (cc) Cun l'avertura dal center chantunal d'infurmaziun per l'integrasiun (InfoInt) che ha gi lieu oz, stat a disposiziun la populaziun indigena ed estra ina purschida d'infurmaziun complessiva ed accessibla publicamain per dumondas en connex cun il tema da l'integrasiun en il sector da migraziun. La migraziun turga tar il mingadi en il Grischun ed uschia vivan actualmain var 34 000 burgaisas estras e burgais esters da 130 pajais en il chantun. A l'infurmaziun sistemata e correcta vegn dà in grond pais en la politica d'integrasiun da la Svizra. Cun metter en pe il center d'infurmaziun per l'integrasiun (InfoInt) dal Grischun en las localitads dal post specialisà per l'integrasiun en la Engadinstrass 24 a Cuira duai vegnir facilità a tut las parts interessadas dal Grischun l'access ad infurmaziuns ch'èn relevantas per l'integrasiun e per la migraziun. La finamira è quella da sa drizzar a la populaziun indigena ed estra, ma er a las autoritads ed a las instituziuns cun in vast spectrum d'infurmaziun e da documentaziun sco er da garantir il sustegn necessari cun ina cussegliaziun personala.

Infurmaziun per tuts dad A Fin Z

Il team dal center d'infurmaziun per l'integrasiun infurmescha e cusseglia en cas da dumondas sco: Nua chat jau in curs da lingua per mes collega da lavur da lingua estra? Jau sun nov en il Grischun e tschertg infurmaziun per pudair m'arranschar svelt qua. Co planiesch jau in

project d'integrasiun en mia vischnanca? En il senn d'in post da triascha reviescha il team en cas da bassgn als posts competents ed a las specialistas ed als specialists en il chantun. Plinavant datti en l'infoteca ina gronda tschercha da brochuras d'infurmaziun davart temas impurtants dal mingadi en differents linguas, ma er litteratura specialisada, revistas e DVD che pon ubain vegnir retratgas gratuitamain ubain emprestradas. Ultra da quei vegn purschida ina cussegliaziun linguistica individuala ed igl exista actualmain la pussaivladad da far in test da classificaziun per emperender tudestg.

Ulteriuras infurmaziuns davart il center d'infurmaziun per l'integrasiun chattais Vus sin noss portal d'internet sut www.integration.gr.ch. Quel porscha ultra da quei infurmaziuns davart las basas da la politica d'integrasiun dal Grischun, davart las purschidas d'integrasiun existentas u davart il viver ed il lavurar en il Grischun resp. en Svizra. Da nov stattan a disposiziun sut la rubrica «Da nov en il chantun» er datotecas auditivas che pon vegnir tadladas en albanais, arab, bosniac/croat/serb, tudestg, englais, franzos, talian, portugais, russ, spagnol, tamil e tirc e che dattan introducciun en ils temas impurtants sco la lavur, la scola, la sanadad, l'integrasiun e.u.v.

Il center d'infurmaziun per l'integrasiun (InfoInt) dal Grischun è avert il suandent d'ismardi 10.00-12.30 e 14.00-16.30, mesemna 13.30-17.00 sco er gievgia 11.00-18.45 (cun cussegliaziun linguistica).

Da l'invenziun da la forza electrica
Oz sa fatschentà il Lexicon Istorico Retic cun la construcziun da las obras idraulica in el Grischun. **6**

Sa mesirads a Zernez
Ilis purs da las Vals dal sid dal Grischun han preschentà lur muvels a l'exposiziun d'atun a Zernez. **7**

DIE SÜDOSTSCHWEIZ **LA QUOTIDIANA**
 Redacziun: Via comerciala 22, 7007 Cuirra, tel. 081 920 07 10, fax 081 920 07 15

Signals positifs viers in sviament per Schluein

■ (anr/ac) Ils affons da Schluein sefatschentai dacuort cun il sviament dall'atna vischnaunca san sperar dad vesser e far diever in gi da quei sviament. La tenuta dalla regenza grischuna viers in tal project ei positiva. Ella reconuscha buca suler la situaziun extraordinaria dalla vischnaunca spargida dalla via cantunala. La regenza scriva in ina risposta al

la deputada *Silvia Casutt* (pod Foppa) da schizun sefatschentar proximamein cun in studi da varianzas per quei project. La deputada ei satisfada dalla risposta dalla regenza sin sia istanza e spera ch'in project pli concenter sappi vegnir publicaus el proxim program da construcziun dil cantun.

> PAGINA 3

«Collaboraziun exemplarica»

Il center federal per requirents d'asil sil Pass dil Lucmagn ha serrau sias portas

DA HANS HUONDER / ANR

■ Ton las autoritads federalas, sco las cantunales e las communalas tilen ina bilanza positiva dil menaschi dil center federal per requirents d'asil sil Pass dil Lucmagn. 222 persunas han giu dimora transitoria la stad vargada ellas localitads dall'armada. «La collaboraziun cun la vischnaunca da Medel e la confederaziun ei stada signada d'in spért constructiv e positiv. Ella ei stada exemplarica», puntuescha cusseglier guvernativ *Christian Rathgeb*, cau dil departament da giustia, segirtad e sanadad dil cantun Grischun. Ella medema crena dat il vicedirectur digl Uffeci federal per migraziun, *Urs von Arb*: «Nus astein plidar d'in bien menaschi cun pauc conflicts. Igl ei il resultat d'ina buna planisaziun, mo era d'ina cooperaziun transparenta e surtut beivulenta.» Il president communal da Medel, *Peter Binz*, ch'ei vegnius numnaus specialmein alla conferenza da pressa il mardis a Cuera muort siu grond engaschament persunal en favur dalla causa, ei medemamein satisfats dil menaschi dils davos rodund tschun meins sil Pass dil Lucmagn: «Nossa tenuta aviarta enviers ils requirents d'asil ha procurau per biars e bunis resuns positivs els mieds da massa. Il pensum ei staus complex, mo grazia al sustegn dalla

populaziun e dils uffecis ei el staus surmuntabels.»

> PAGINA 3

Cusseglier guvernativ *Christian Rathgeb* ed il president communal da Medel, *Peter Binz* (sen.) han tretg bilanza davart il menaschi dil center federal per requirents d'asil sil Pass dil Lucmagn.

«Happy» – la regina da Murschetg

■ (abc) Sonda ha giu liug a Laax-Murschetg l'exposiziun da biesta dalla regiun giudom la Surselva. Per la secunda gada ein purs ed allevatur da Trin tochen Schluein semischedai cun turists amiez il resort da vacanze. Che la tragda da biesta plai era als hospis han ins s'encur-schiu, pertgei ils indigens eran tuttaviva buca mo denter els. Il program da quell'exposiziun ei repartiut en duas parts, igl avonmiczi e in mugias, genetschas e vacas el center. Il suentermiezi

ha liug ina concurrenza sportiva culs carsgauns. La luga dallas siat vischnauncas ha uonn *Reto Durtsch*, il gerau dalla suprastanza communal, gudignau per Flem. Era *Marcus Casutt* da Faleria han giu motiv da tarlischar. Igl allevatur ha en nuegl la Happy ch'ei d'entadada Miss Arena Alva 2013. A quella genetscha da treis onns ha igl expert *Matthias Stüss* era dau igl premem pil pli bi iver.

> PAGINA 5

Marcus Casutt ei «happy», el meina el rudi la victura dall'exposiziun.

Bever: Revitalisaziun da las agnas

■ (ant/la) Cul sustegn da chantun e confederaziun sco eir da plüssas organizaziuns da l'ambiant revitalisescha il cumün da Bever las rivs da l'En. Il flüm ch'ei d'etra gnü chanalisà dess pudair fluir darcheu libramaing. Sco prüm'etappa ha il cumün revitalisà las agnas da Bever, e quai dal delta dal Beverin, ingio cha quel sbocca l'En, fin pro la punt Isellas. Sco chi infuormescha *Adriano Levy*, schef da l'uffizi da fabrica da Bever e manader da projet, as faja quint per quist'etappa cun custs da s-chars 1,9 milliuns.

> PAGINA 7

Tar dus occurrenzas aint igl focus

Origen Festival Cultural

DA GION NUTEGN STGIER / ANR

■ En film tgi Radiotelevisiun Svizra Rumantscha è fatg sur da *Giovanni Netzer* è attrag en grond public alla premiera e treis deis sessour è igl intendand digl pi grond festival da cultura da noss cantun danovamaing sto aint igl focus. Chegi ta la seira da benefiz dad Origen a Segl. *Bertilla Giossi*, la redactoura da Radiotelevisiun Svizra Rumantscha è accompagna prest en mez onn *Giovanni Netzer*, igl intendand digl Origen Festival Cultural. An pled e mateg documentscha ella fig bagn e professional la lavor intensiva tgi stat davos ena produziun scu igl teater musical «Noah», tgi Origen è preschento cun grond success la stad passada agl Lai da Marmorera. Dumengia passada è igl film ia sur igl emettour da «SRF» e gio tar la premiera a Savognin è igl public sto fascino da *Bertilla Giossi* e da *Giovanni Netzer*, tgi en stas aint igl center dalla seira. Incantadas è alloura er stadas las 160 persungas tgi on galdia solt d'amprema classa, cant fegn e tratgas exuistas tar la seira da benefiz dad Origen a Segl aint igl hotel «Waldhaus».

> PAGINA 8

Giovanni Netzer (san.), igl intendand digl Origen festival Cultural e *Clau Scherrer* igl manader musical digl festival, a caschung dalla seira da benefiz.

Il pievel ha l'ultim pled

■ Cun 110:5 vuschs ha il cussegli grond refusà ier sainza cunterproposta l'iniziativa dals *Giuven liberals* che vul distgargiar las interpresas da la taglia da cultus. L'ultim pled ha dentant il pievel a l'urna. Il cussegli grond ha suandà la proposta da la regenza e da la cumission predeliberanta e recomonda al pievel da refusar questa iniziativa. Per las duas Baselgias chantunales – la catolica e

la reformada – effectuass l'iniziativa radund 8 milliuns mains entradas. Da dretg fin sanester è vegn argumentà che las Baselgias prestian ina gronda e meritavla lavor a favur da la generalitad cun ademplir multifars pensums socials, caritativs e culturals. Senza la taglia da cultus na fissa quai betg pli pussivael.

> PAGINA 2

Emprender romontsch a Tenna

■ (ant/ac) Ella lavura sco organista, scolasta da lungateg, scriva poesias ed organisescha concerts, ha antruras studiegiaj musica e cant e frequentau ina scolaziun da saluzna classica. Quella dunna lavura dapi onns d'uront la stad ella gastronomia ed actualme in a Tenna. Entochen la fin dil meins survescha *Meggie Pemberton* egl «Alpenblick». En siu temps liber empren ella romontsch.

> PAGINA 4